

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Мохненко Андрій Сергійович

УДК: 334:477.72

**СТАНОВЛЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ РЕГІОНУ
ТА ПІДТРИМКА ЙОГО РОЗВИТКУ
/на прикладі херсонської області/**

**Спеціальність 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і
регіональна економіка**

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Херсонському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор **Мармуль Лариса Олександрівна**, Херсонський державний аграрний університет Міністерства аграрної політики України, завідувач кафедри обліку та аудиту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Прейгер Давид Каспарович**, Національний інститут проблем міжнародної безпеки Ради національної безпеки і оборони України, завідувач відділом проблем транспортних комунікацій.

кандидат економічних наук, доцент **Мельник Леонід Васильович**, Міжнародний університет “Ровенський економіко-гуманітарний інститут” ім. С. Демінчука, декан економічного факультету.

Провідна установа:

Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, відділ проблем регіональної економіки, м. Київ.

Захист відбудеться “28” жовтня 2002 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка 60.

Автореферат розісланий “ ” вересня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

С.І. Бандур

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для сучасного економічного стану України особливе значення мають ті дослідження, які націлені на розробку ефективних заходів щодо прискореного розвитку механізму формування ринкових відносин.

Процес ринкової трансформації передбачає поряд з формуванням валютно-грошової системи, проведенням приватизації, земельної реформи також становлення малого бізнесу, який виступає одним із засобів вирішення багатьох соціально-економічних завдань. Цей процес сприяє послабленню монополістичних тенденцій шляхом розвитку внутрішньогалузевої конкуренції. Відіграє важливу роль у зміні структури форм власності й в умовах згортання діяльності державних підприємств та високого рівня безробіття створює можливості для працевлаштування широких верств населення.

Однак, незважаючи на всі позитивні зрушення, малий бізнес стикається з великою кількістю перешкод. Його розвиток відбувається нерівномірно, хаотично та суперечливо, йому не приділяють належної уваги державні органи: програми підтримки є декларативними, немає узгодженості у діях центральної та місцевої виконавчої влади, слабка фінансова допомога тощо.

Актуальність теми дисертаційної роботи підсилюється тим, що створення сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу значною мірою залежить від врахування особливостей економічного й природно-ресурсного потенціалу окремих регіонів, їх можливостей у вирішенні загальнодержавних стратегічних завдань. На цій основі доцільно визначати принципи економічного регулювання діяльності малих підприємницьких структур, обирати перспективні напрями й форми регулювання процесів становлення малого бізнесу в окремих регіонах.

Проблеми ефективного розвитку регіонів висвітлені в працях С.І.Бандура, П.П.Борщевського, І.К. Бистрякова, Б.М.Данилишина, С.І.Дорогунцова, А.С.Лисецького, В.В.Онікієнка, В.В.Пили, Д.К.Прейгера, В.К.Симоненка, М.І.Фашевського, А.М.Федорищевої, Л.Г.Чернюк. Питанням регіонального розвитку та підтримки малого бізнесу присвячені роботи А.К.Агеєва, Л.И.Абалкіна, В.С.Афанасьєва, А.І.Барановського, О.В.Безверхої, М.Д.Білика, А.О.Блінова, І.В.Бойчук, З.С.Варналія, Л.І.Воротіної, І.Г.Ганечко, О.В.Жука, А.А.Кисельова, Н.Ф.Колесник, О.В.Кужель, Л.В.Мельника, П.О.Мягкова, С.К.Реверчука, А.А.Шулуса, Ю.Ю.Юрченко та інших учених-економістів. Разом з тим, теоретико-методологічні та практичні питання розвитку та підтримки малого бізнесу в умовах економічних перетворень ще не повною мірою досліджені та розроблені. Нерозв'язаність багатьох проблем значною мірою пов'язано з відсутністю комплексної уяви щодо регіонального розвитку

малого бізнесу та механізму його підтримки на сучасному етапі. Все це зумовило не лише вибір, а й доцільність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження тісно пов'язано з тематикою науково-дослідних робіт Херсонського державного аграрного університету, зокрема з науково-дослідною темою “Вивчення та впровадження наукових основ і організаційно-економічних заходів збереження виробничих ресурсів півдня України з урахуванням розвитку нових форм господарювання” – номер державної реєстрації 0197U012913 (В її межах автором здійснено оцінку процесу формування малого бізнесу в Херсонській області та розроблено пропозиції щодо підтримки його розвитку).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні концептуальних засад удосконалення організаційно-економічного механізму регіональної підтримки розвитку малого бізнесу в умовах економічних трансформацій.

Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність розв'язання таких задач:

- обґрунтувати теоретичні засади становлення та розвитку малого бізнесу, визначити його роль, місце, функції в економічній системі регіону;
- розробити комплексний підхід до оцінки функціонування малого бізнесу в регіоні;
- визначити тенденції розвитку та особливості становлення малого бізнесу в складі господарчого комплексу регіону;
- виявити економічну суть та основні цілі державної та регіональної підтримки малого бізнесу в Україні;
- обґрунтувати основні напрями удосконалення механізму підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні;
- розробити наукові пропозиції щодо удосконалення Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу.

Об'єктом дослідження є процес становлення малого бізнесу в умовах економічних перетворень.

Предметом дослідження є теоретичні засади та прикладні аспекти становлення й розвитку малого бізнесу на регіональному рівні та вдосконалення механізму його підтримки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження слугували фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці українських та зарубіжних вчених з питань регіонального розвитку й підтримки малого бізнесу, теоретичні та методологічні розробки Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, а також нормативні та законодавчі акти України з питань підтримки та розвитку малого бізнесу.

Розв'язання поставлених у дисертаційній роботі задач здійснювалось з позицій системного підходу з використанням сучасних методів дослідження, а саме: історичного та монографічного методів, методу абстрагування – для вивчення й узагальнення теоретико-методологічних і методичних основ становлення й розвитку малого бізнесу; економіко-статистичний та економіко-математичний методів, табличного, графічного й картографічного методів – для встановлення основних тенденцій розвитку малого бізнесу в регіоні та обґрунтування напрямів удосконалення механізму його підтримки.

Інформаційною базою дослідження є дані Державного комітету статистики України й Херсонського обласного управління статистики та Програм підтримки розвитку малого підприємництва у місті Херсоні та Херсонській області, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими науковими результатами дисертаційного дослідження, які відзначаються новизною, є наступні:

– поглиблено теоретико-методологічні засади розвитку малого бізнесу як певної економічної категорії національного та регіонального рівнів, зокрема уточнено зміст поняття малого бізнесу на підставі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду, визначено основні функції малого бізнесу у формуванні сталого економічного середовища. Відмінність авторських підходів від наявних теоретико-методологічних засад щодо розвитку малого бізнесу полягає в системному визначенні цієї категорії з урахуванням регіональних особливостей його розвитку;

– запропоновано комплексний підхід до оцінки функціонування підприємств малого бізнесу в регіоні, який відзначається поєднанням нових інформаційних комп'ютерних технологій та сучасних методів дослідження й на відміну від існуючих орієнтовано саме на досягнення поставленої у роботі мети;

– визначено основні тенденції та проблеми становлення малого бізнесу в адміністративних районах регіону, в контексті розвитку системи економічного управління та формування ефективної регіональної політики у сфері малого бізнесу;

– встановлено економічну сутність та основні цілі державної підтримки малого бізнесу як провідної форми розв'язання основної суперечності цього сектора економіки, визначені основні етапи формування державної політики розвитку та підтримки малого бізнесу в Україні;

– обґрунтовано концепцію удосконалення організаційно-економічного механізму підтримки малого бізнесу, яка, на відміну від існуючих, полягає у більш раціональній організації системи регіонального управління за допомогою перерозподілу функцій і повноважень та введенні нового елемента – Центру

підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні;

– розроблено та обґрунтовано пріоритетні напрями фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого бізнесу, ресурсного та інформаційного забезпечення, подальшого формування його інфраструктури, на основі яких, запропоновано шляхи удосконалення регіональної програму підтримки розвитку малого бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації збагачують теорію й практику управління розміщенням продуктивних сил і регіональну економіку новими знаннями щодо підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні в умовах економічних трансформацій.

Наукові результати дисертаційного дослідження, зокрема оцінка розвитку малого бізнесу Херсонської області та пропозиції щодо підтримки його розвитку в регіоні, використані Херсонським державним аграрним університетом при виконанні фундаментальних науково-дослідних тем (довідка № 66-32/6 від 09.01.2002 р.).

Результати дисертаційної роботи використані Виконавчим комітетом Херсонської міської ради при розробці Програми розвитку малого підприємництва у місті Херсоні на 2001-2002 роки (довідка № 18-2-12 від 16.01.2002 р.) та Головним управлінням економіки Херсонської обласної державної адміністрації при розробці Регіональної програми підтримки малого підприємництва у Херсонській області на 2001-2002 роки (довідка № 16-1/64 від 17.01.2002 р.).

Ряд положень дисертаційної роботи з питань теорії та практики становлення й розвитку малого бізнесу в регіоні використовується при викладанні курсів “Бухгалтерській облік у малому бізнесі”, “Мікроекономіка”, “Розміщення продуктивних сил” у Херсонському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України (довідка № 66-32/5 від 09.01.2002 р.), а також при викладанні курсів “Економіка підприємств” та “Фінанси підприємств” у Херсонському державному педагогічному університеті Міністерства освіти і науки України (довідка № 01-08/109 від 18.01.2002 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв’язання важливого наукового завдання – удосконалення організаційно-економічного механізму підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні у контексті економічних перетворень.

Наукові результати дисертаційної роботи належать особисто автору і є його внеском у розвиток економічної науки, зокрема в таку її галузь, як розміщення продуктивних сил і регіональна економіка.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження апробовані на міжвузівській науково-теоретичній конференції “Проблеми перехідного суспільства в Україні” (м. Херсон, 21 червня 1999 р.), ювілейній науково-практичній конференції “Інтеграція аграрної освіти, науки і виробництва. АПК України в ХХІ сторіччі” (м. Херсон, 28-29 вересня 1999 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми економіки агропромислового комплексу та формування його кадрового потенціалу” (м. Харків, 25-27 травня 2000 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання” (м. Харків, 17-18 травня 2001 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Реформування сільського господарства: підсумки, проблеми, перспективи” (м. Миколаїв, 29-30 листопада 2001 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 8 наукових працях загальним обсягом 3,4 друк. арк. При цьому всі вони опубліковані у наукових фахових виданнях, де дисертант є їх одноосібним автором.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Повний обсяг дисертації становить 187 стор. тексту, який включає 16 таблиць та 13 рисунків на 15 стор. Список використаних літературних джерел нараховує 191 найменування, що займає 16 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретико-методологічні та методичні основи становлення і розвитку малого бізнесу в економічній системі регіону” обґрунтовано теоретичні засади розвитку малого бізнесу як певної економічної категорії, розкрито його роль і місце в економічній системі регіону, виділені основні функції малого бізнесу у формуванні регіональної економіки, запропоновано комплексний підхід до оцінки функціонування підприємств малого бізнесу в регіоні.

Визначено, що малий бізнес повинен бути органічним структурним елементом регіональної ринкової економіки. Його роль та значення полягає у тому, що він формується на засадах дрібнотоварного виробництва, і на сучасному етапі розвитку стає більш провідним сектором регіональної економіки. Водночас він є найважливішим дійовим чинником економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання.

Особливістю розвитку малого бізнесу в Україні, у порівнянні з економічно розвиненими країнами, є те, що він значною мірою прив’язаний до відповідної території, тобто орієнтований на регіональні економічні інтереси. Це

принципово відрізняє малий бізнес України від малого бізнесу західної моделі розвитку, де він загалом характеризується корпоративними рисами, тобто прив'язаний до великих економічних структур.

Одним із принципових теоретико-методологічних аспектів, який висвітлено у дисертації є те, що акцент зроблено на дослідженні малого бізнесу крізь призму відтворювального процесу та механізму управління регіональною економікою. Такий підхід дозволяє визначити функціональні особливості малого бізнесу в економічній системі регіону. Саме через відтворювальні процеси розкриваються значні переваги малого бізнесу. В такому ракурсі регіональний відтворювальний процес, який інтегрує одиничні відтворювальні процеси малого бізнесу, формує певні умови для комплексного розвитку економіки регіону. Оскільки інтеграційна функція регіонального відтворювального процесу відповідно до одиничних процесів відтворення підприємств, розташованих у регіоні, здійснюється через регіональні відтворювальні цикли, то стає доцільним включення у них малого бізнесу, який через притаманні йому властивості активізує регіональний відтворювальний процес в цілому.

Загальна концепція, сформована автором при визначенні місця малого бізнесу в регіональній економіці, представлена у вигляді схеми, де вказані основні складові, які включено у регіональний відтворювальний процес (рис. 1).

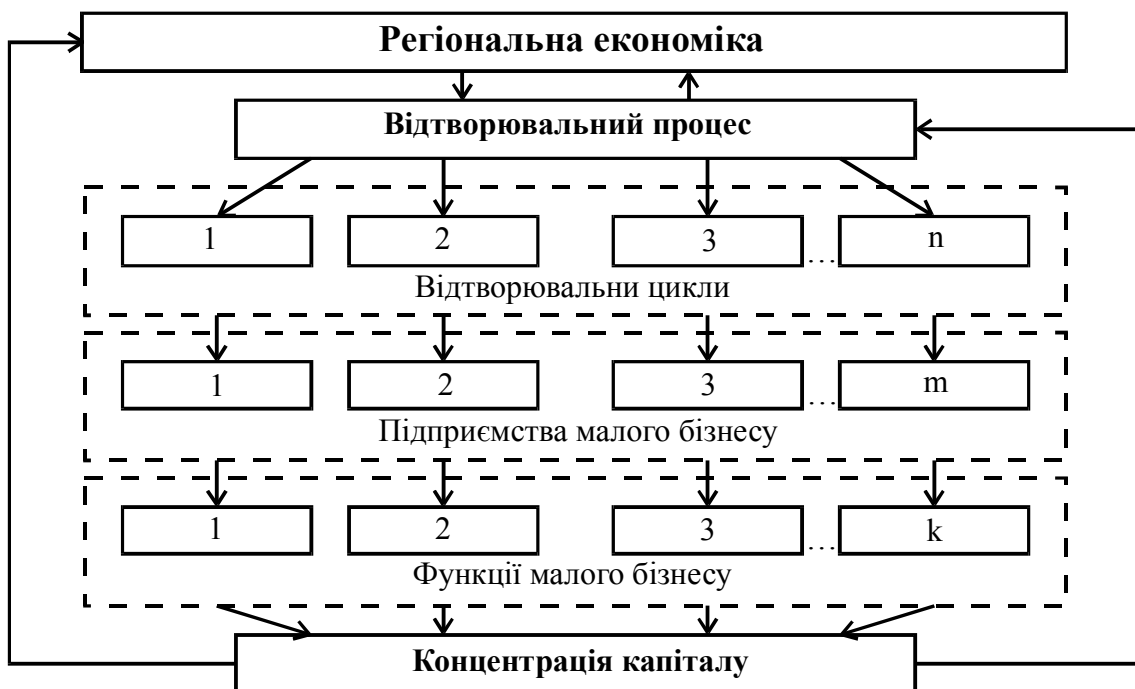

Рис. 1. Місце малого бізнесу в системі регіонального відтворювального процесу

До функцій малого бізнесу в першу чергу слід віднести: сприяння у формуванні чисельних суб'єктів ринкового господарства, насамперед у створенні ефективного недержавного сектора економіки; активізацію процесів демонополізації та розвитку економічної конкуренції; сприяння формуванню нової соціальної верстви населення – підприємців-власників, що становлять основу середнього класу, який є соціальною базою економічних реформ; пом'якшення соціальної напруги, вирішення проблеми зайнятості, створення додаткових робочих місць; насичення ринку товарами і послугами; сприяння соціально-політичній стабільності та процесу демократизації суспільства. Усі вони орієнтовані на основну цільову функцію малого бізнесу – концентрацію регіонального капіталу. Тому, що саме капітал сприяє активізації економічної діяльності в регіоні, завдяки чому йде й саморозвиток підприємств малого бізнесу, й розвиток економіки регіону загалом.

Для того щоб ця схема запрацювала, в дисертації розроблено підходи щодо удосконалення системи управління малим бізнесом. З цією метою запропоновано схему взаємодії механізмів управління регіональною економікою з підприємствами малого бізнесу, яка в цілому спрямована на розвиток регіонального відтворювального процесу. Головною ланкою цієї схеми є адаптаційний блок, мета якого полягає в упорядкуванні діяльності підприємств малого бізнесу в напрямку задоволення потреб регіону, тобто не на хаотичний розвиток тільки за власним бажанням, а на включення його у систему регіональних економічних відносин. Адаптаційний блок охоплює сукупність економічних і організаційних механізмів, орієнтованих на створення гнучкої системи управління, гідної вирішити протиріччя, що виникають. Тобто, функціонування адаптаційного блоку спрямовано на поєднання інтересів малих підприємств з регіональними економічними та соціальними інтересами.

Взаємодія механізмів управління регіональною економікою з малим бізнесом представлена на рис. 2.

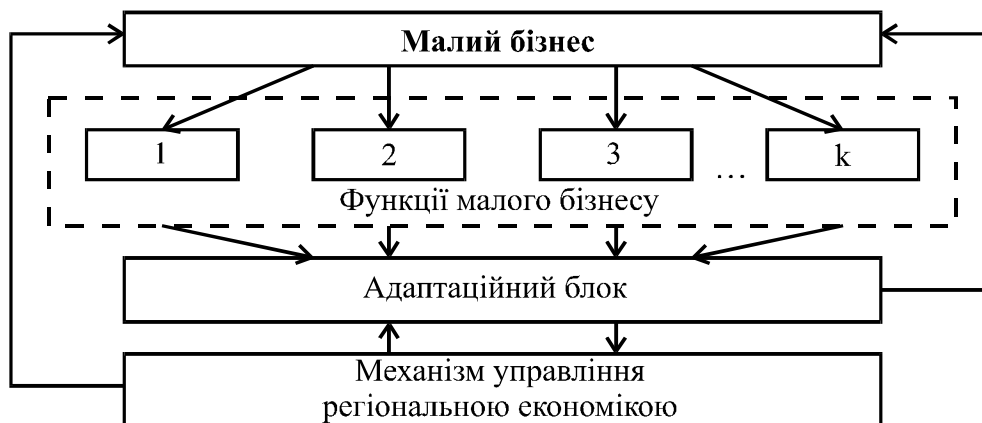

Рис. 2. Малий бізнесу в системі управління регіональною економікою

Для визначення основних тенденцій становлення та розвитку його в регіоні, в роботі запропоновано комплексний підхід до оцінки якості функціонування підприємств малого бізнесу в регіоні. Сутність його полягає у поєднанні нових інформаційних комп'ютерних технологій і сучасних методів дослідження, реалізацію яких передбачається здійснювати у два етапи: 1) створення баз даних і на їх основі – систем управління базами даних за даними Херсонського обласного управління статистики; 2) застосування до інформації, що міститься у базах даних, методів описової статистики й групування, графоаналітичних й математико-статистичних методів.

У другому розділі “Сучасний стан розвитку малого бізнесу та системи його підтримки в регіоні” виявлено основні тенденції становлення малого бізнесу Херсонської області, визначено особливості його формування, досліджено досвід створення систем підтримки малого бізнесу на державному й регіональному рівнях.

Аналіз сучасного стану малого бізнесу було проведено з урахуванням сукупності економічних характеристик його діяльності. Основними з них є: кількість підприємств; галузь; форма власності; кількість працюючих, а також валовий дохід, прибуток (збиток).

Результати дослідження сучасного стану розвитку малого бізнесу в регіоні свідчать про його абсолютне та відносне зростання, на тлі загального спаду виробництва та кризового стану багатьох державних підприємств. Все це свідчить про великий внутрішній потенціал малого бізнесу. Однак встановлено, що процес становлення малого бізнесу в регіоні проходить нерівномірно. Так, наприклад, з 1998 р. до 2000 р. кількість малих підприємств в області збільшилася з 1820 до 4879, тобто майже у 2,5 рази (в аналіз включено тільки діючі, а не зареєстровані підприємства, оскільки розрив між зареєстрованими та діючими підприємствами є дуже великим, діючих – із загальної кількості зареєстрованих – всього 35%). При абсолютному зростанні кількості підприємств малого бізнесу уповільнюються темпи їх створення. Так, наприклад, темпи росту діючих підприємств, порівняно з попереднім роком, склали у 1998 р. – 186,6%, у 1999 р. – 102,1%, у 2000 р. – 140,7%.

Офіційні статистичні дані дозволили простежити певні тенденції щодо змін у розвитку підприємств малого бізнесу за галузями господарського комплексу. Найбільш питома вага у загальній кількості підприємств зосереджена у торгівлі та громадському харчуванні – 54%. У промисловості – 10,6%, у будівництві – 9,4%, у транспорті й зв'язку – 2,4% від загальної кількості діючих підприємств, станом на 1 січня 2001 р.

У дисертації здійснено характеристику діяльності підприємств малого бізнесу в Херсонській області за формами власності. Так, у 2000 році, (практично як і в попередні роки) 2399 (49,2%) діючих малих підприємств

припадало на колективну форму власності, 2276 (46,6%) мали приватну форму власності, всього 194 (4%) – державну власність, та менше ніж 1% – власність інших держав.

Проведена оцінка фінансових результатів діяльності підприємств малого бізнесу в районах області та в галузях економіки показала що, загальна виручка, отримана малими підприємствами у 2000 році, склала 1281 млн. грн., у тому числі податок на додану вартість становив 182 млн. грн., балансовий прибуток – 23 млн. грн. Серед галузей найбільший прибуток отримано в торгівлі та громадському харчуванні (22 млн. грн.), значно нижчі показники у сільському господарстві (5 млн. грн.) та в побутовому обслуговуванні населення (4 млн. грн.). Серед районів найбільш прибутковими є Каховський, Бериславський, Горностаївський.

У роботі дана також характеристика процесу становлення малого бізнесу за таким важливим показником як динаміка змін кількості зайнятого населення у цьому секторі. Дані цих показників за період з 1998 по 2000 рр. свідчать, що кількість зайнятих на підприємствах зменшилась з 23 тис. чоловік у 1999 р. до 19 тис. чоловік у 2000 р. або на 18%, але у 2001 р. простежується зростання кількості зайнятих до 20 тис. чоловік. У цілому ця нестабільність свідчить про недосконалість в управлінні розвитком малого бізнесу.

На основі сукупності показників у дисертації розроблено комплексний коефіцієнт розвитку підприємств малого бізнесу в адміністративних районах області:

$$K_{\text{РМБ}} = K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4 \times 10^3; \quad (1)$$

$$K_1 = \frac{D_p}{D_o}; \quad (2) \quad K_2 = \frac{D_{\text{МБ}}}{D_p}; \quad (3) \quad K_3 = \frac{D_{\text{СМБР}}}{D_{\text{СМБО}}}; \quad (4) \quad K_4 = \frac{K_{\text{СР}}}{K_{\text{СО}}}, \quad (5)$$

- де $K_{\text{РМБ}}$ – коефіцієнт розвитку підприємств малого бізнесу;
 K_1 – частка доходу району в доході регіону;
 K_2 – частка доходу підприємств малого бізнесу району в структурі доходу району;
 K_3 – коефіцієнт порівняльної дохідності підприємств малого бізнесу в районі;
 K_4 – коефіцієнт порівняльної кількості робітників на підприємствах району;
 D_p – валовий дохід району;
 D_o – валовий дохід регіону;
 $D_{\text{МБ}}$ – валовий дохід підприємств малого бізнесу району;
 $D_{\text{СМБР}}$ – середній дохід підприємств малого бізнесу в районі;

- $D_{\text{СМББ}}$ – середній дохід підприємств малого бізнесу регіону;
 $K_{\text{СР}}$ – середня кількість робітників на підприємствах малого бізнесу району;
 $K_{\text{СО}}$ – середня кількість робітників на підприємствах малого бізнесу регіону;
 10^3 – коефіцієнт диспропорції.

Дані розрахунку коефіцієнта розвитку підприємств малого бізнесу в розрізі адміністративних районів області та м. Херсону наведені у табл. 1. Згідно з цим показником у дисертації зроблено угруповання районів області, результати якого наведено на рис. 3. У просторовому відношенні ця диференціація території регіону відбита на рис. 4.

Встановлено, що високий коефіцієнт розвитку підприємств малого бізнесу мають економічно розвинуті райони промислової спеціалізації зі значними частками у загальному валовому доході області, до яких відносяться, м. Херсон та Генічеський район. Середній коефіцієнт розвитку зафіксовано у Горностаївському, Бериславському, Каховському, Чаплинському районах. Низький коефіцієнт – в аграрних районах, які мають незначні частки у загальному валовому доході області, серед них Великолепетиський, Високопільський, Каланчацький, Нижньосірогозький та інші райони.

Дослідження показали, що високий рівень розвитку в районах з поліфункціональним малим бізнесом, який включає промислові, торгові, сільськогосподарські, транспортні, будівельні та інші підприємства, низький рівень – у районах з монофункціональним малим бізнесом, котрий загалом зосереджено у сільському господарстві та торгівлі.

Розподіл районів за рівнем розвитку в них підприємств малого бізнесу зроблено для того, щоб розробити диференційні підходи щодо підтримки малого бізнесу.

У дисертації здійснено аналіз існуючої системи підтримки малого бізнесу в Україні, який дозволив виділити її слабкі ланки. Це, по-перше, стосується невизначеності та незрілості концептуально-програмної бази розвитку та підтримки малого бізнесу. По-друге, недосконалості та незавершеності, а в окремих випадках (зокрема на регіональному рівні) відсутності достатньої організаційної побудови комплексної і дієвої системи його підтримки. По-третє, спостерігається цілковита недостатність її ресурсного (в першу чергу фінансового) забезпечення, а також суперечливість та не адаптованість напрямів і механізмів управління системою державної підтримки малого бізнесу.

Показники діяльності підприємств малого бізнесу
за районами Херсонської області.

Райони	Показники									
	Др, тис. грн.	Дмб, тис. грн.	Дсмвр, тис. грн.	Кср, чол.	К1	К2	К3	К4	Крмв	
м. Херсон	1029106	201996	65	4	0,43	0,2	1,25	0,65	69,8	
Бериславський р-н	264996	31713	52	4	0,11	0,12	1	0,65	8,5	
Білозерський р-н	94951	2038	33	4	0,04	0,02	0,63	0,65	0,3	
Великолететиський р-н	38301	599	19	4,6	0,02	0,02	0,37	0,74	0,1	
Великоолександрівський р-н	40398	931	47	8,9	0,02	0,02	0,9	1,44	0,5	
Верхньорогачицький р-н	23378	1391	50	4,2	0,01	0,06	0,96	0,68	0,3	
Високопільський р-н	23334	483	30	7,4	0,01	0,02	0,58	1,2	0,1	
Генічеський р-н	169405	28710	153	4,9	0,07	0,17	2,94	0,8	27,9	
Голопристанський р-н	55462	1561	27	8	0,02	0,03	0,52	1,3	0,4	
Горностаївський р-н	42377	6178	137	6,8	0,02	0,15	2,63	1,1	8,6	
Іванівський р-н	30133	573	52	11,4	0,01	0,02	1	1,8	0,4	
Каланчацький р-н	32483	444	21	4,1	0,01	0,01	0,4	0,66	0,1	
Каховський р-н	175922	10650	50	4	0,07	0,06	0,96	0,65	2,6	
Нижньосірогоський р-н	40956	523	48	9,4	0,02	0,01	0,92	1,5	0,2	
Нововоронцовський р-н	42022	806	29	7	0,02	0,02	0,56	1,13	0,3	
Новотроїцький р-н	79078	2613	48	5,9	0,03	0,03	0,92	0,95	0,7	
Скадовський р-н	85634	4043	21	4,7	0,04	0,05	0,4	0,76	0,6	
Цюрупинський р-н	48655	4370	31	5,2	0,02	0,09	0,6	0,84	0,9	
Чаплинський р-н	67872	2022	63	8,6	0,03	0,03	1,2	1,39	1,5	
	До – 2384467 тис. грн.									
	Дсмво – 52 тис. грн.									
	Ксо – 6,2 чол.									

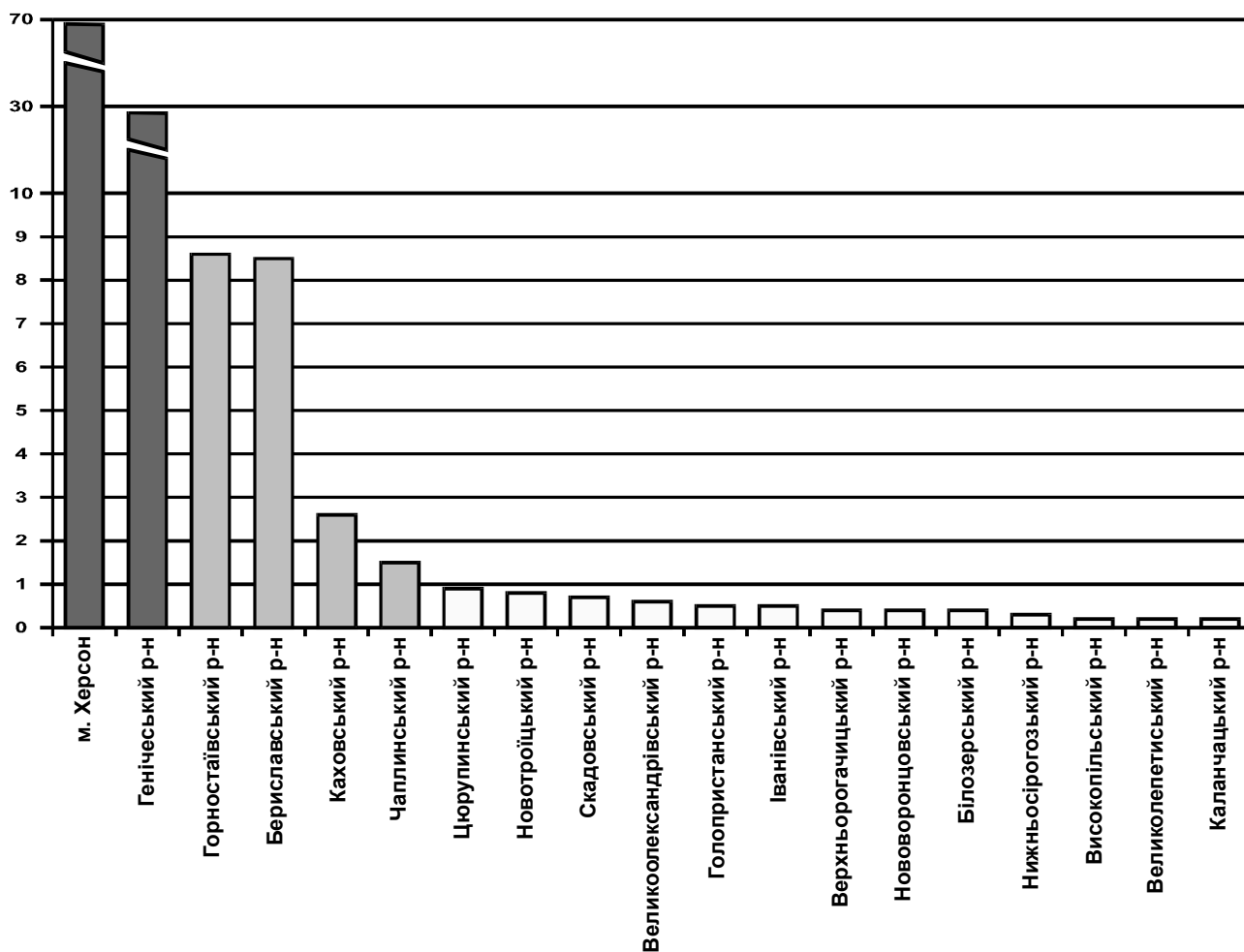

Рис. 3. Диференціація районів регіону за коефіцієнтом розвитку підприємств малого бізнесу

Показник розвитку підприємств малого бізнесу

- більш 10
- від 1 до 10
- менш 1

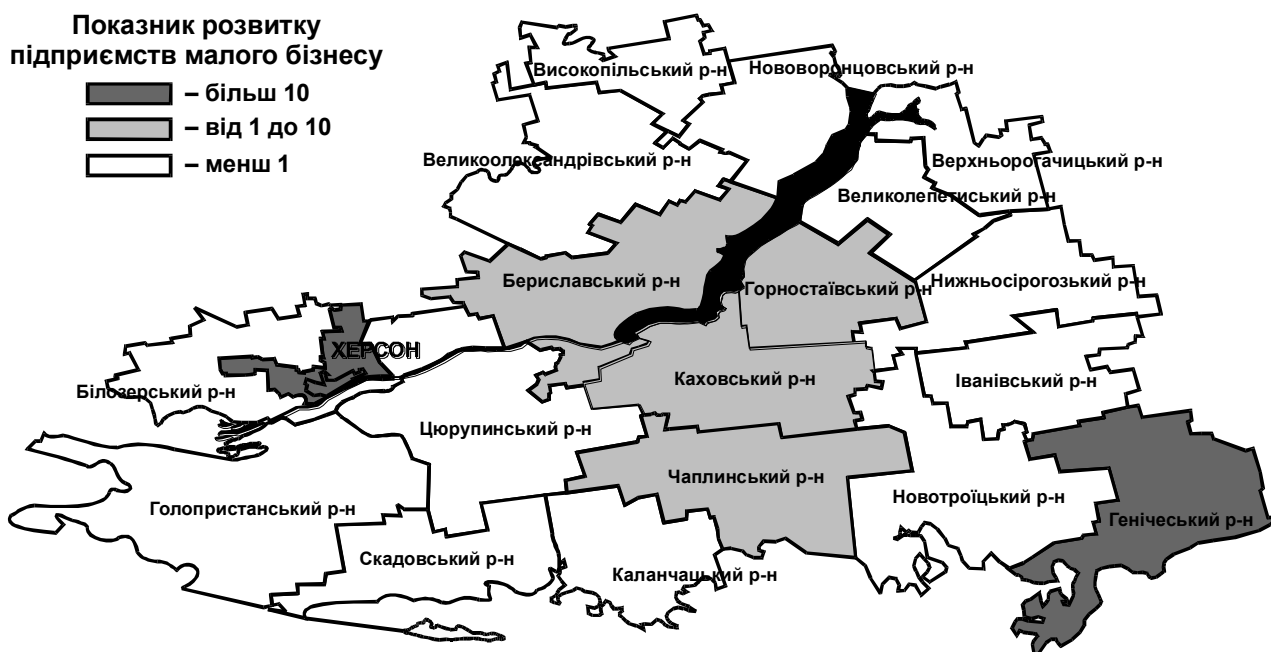

Рис. 4. Схема диференціації території регіону за коефіцієнтом розвитку підприємств малого бізнесу

Результати аналізу й оцінки стану малого бізнесу в Херсонській області свідчать, що процес його становлення залежить від багатьох чинників, але найважливішу роль відіграють регіональні економічні чинники. Тобто розвиток малого бізнесу безумовно пов'язаний з: ростом економічного потенціалу регіону, раціональним використанням наявних ресурсів, удосконаленням господарської структури, покращенням ставлення місцевих органів влади та населення до малого бізнесу, розвитком системи підготовки кадрів, з формуванням ефективної ринкової інфраструктури, розвитком необхідної інформаційної бази, а також урахуванням традиції та психології населення даного регіону тощо. Безумовно, ці та інші чинники повинні враховуватися при розробці та впровадженні механізму регіонального управління та здійсненні територіальної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу.

У третьому розділі “Основні положення концепції підтримки розвитку малого бізнесу в умовах регіону” обґрунтовано концепцію підтримки малого бізнесу, а також наукові пропозиції щодо регіональної програми його розвитку в Херсонській області.

У дисертації процес підтримки малого бізнесу розкрито у вигляді складного організаційно-економічного механізму, який діє як багатоаспектна система й включає сукупність взаємопов'язаних економічних, правових організаційних, соціальних чинників.

Доведено, що розвиток малого бізнесу потребує поєднання економічних інтересів малого бізнесу з національними та регіональними економічними інтересами. У зв'язку з цим побудовано логічний зв'язок правового забезпечення адаптаційного процесу з механізмом його управління. При цьому встановлено, що у блоці механізму управління найважливішу роль грає Центр підтримки розвитку малого бізнесу (рис. 5).

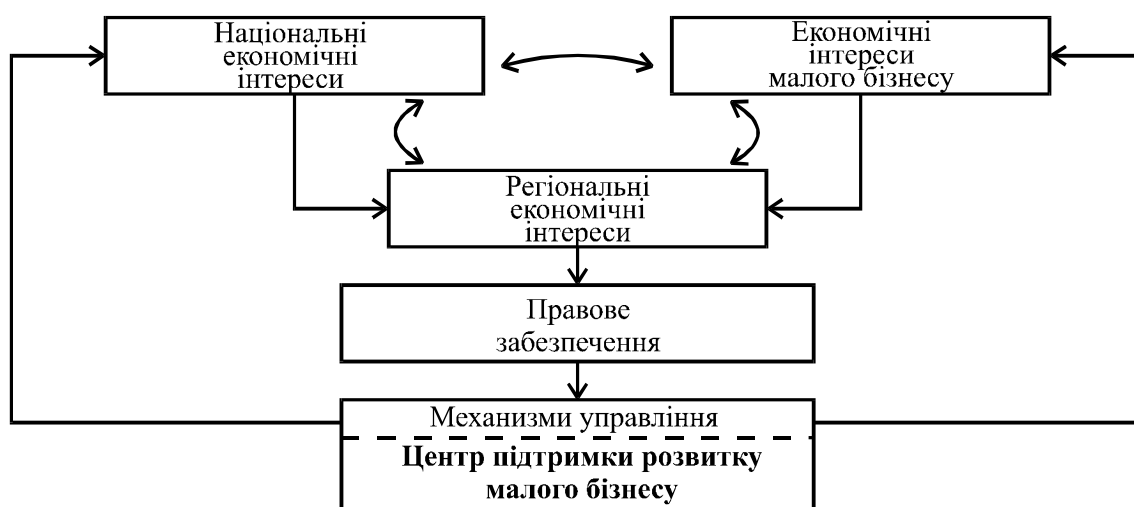

Рис. 5. Схема управління процесом адаптації економічних інтересів суб'єктів господарювання

Основним завданням Центру є упорядкування зв'язків малого бізнесу з великим бізнесом, фінансовими інститутами, адміністрацією регіону й іншими структурами регіональної економіки. Метою цього упорядкування є ефективне використання комплексної інформації для розробки рекомендацій щодо розвитку малого бізнесу, адекватних до ситуації яка складається.

Центр підтримки розвитку малого бізнесу представлено як цілісна функціональна система (рис. 6). Важливою її рисою є те, що інформація, яка акумулюється у Центрі обробляється у двох напрямках. З одного боку, в напрямку вирішення проблеми управління капіталом, а з іншого, стосовно управління організаційним розвитком. Тобто здійснюється реально комплексний консалтинг. У свою чергу, такий підхід надає можливість розробити відповідні збалансовані програми й проекти. У такий спосіб забезпечується прийняття зважених та адаптованих рішень щодо розвитку малого бізнесу в регіоні.

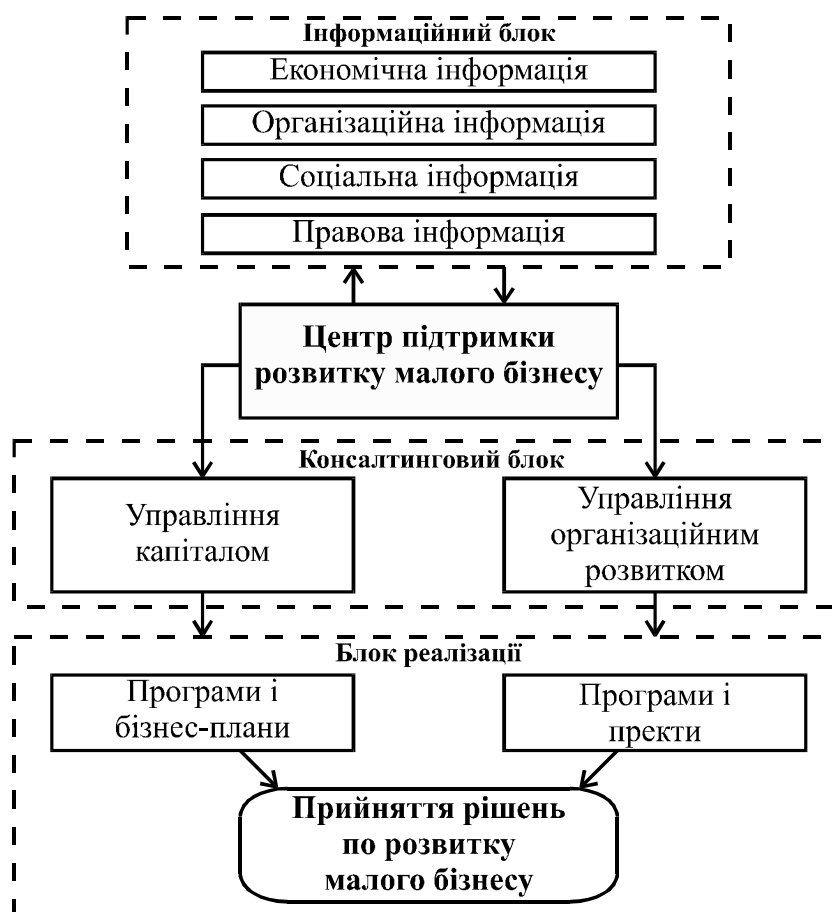

Рис. 6. Концептуальна схема функціонування Центру підтримки малого бізнесу в регіоні

Запропоновано пропозиції щодо функціонування Центру підтримки розвитку малого бізнесу на умовах самофінансування. У зв'язку з цим розроблено гнучкі організаційні форми Центру, які дозволяють у його рамках

організувати різноманітні інституційні конфігурації, що включають страхову компанію, іпотечний банк, лізингову компанію, аудиторську фірму. Таким чином створюються умови необхідної концентрації капіталу для сприяння підтримки розвитку малого бізнесу.

У дисертації обґрунтовано, що організацію Центру доцільно проводити на умовах спільної приватно-державної власності, в якій раціонально поєднуються капітали державної регіональної виконавчої влади з капіталами малого бізнесу.

Основні концептуальні положення щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Херсонській області відображено у наукових пропозиціях щодо розробки цільової Регіональної програми.

Встановлено, що основною метою Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу в Херсонській області є реалізація політики, спрямованої на розвиток підприємництва й забезпечення рівних умов участі суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності у вирішенні завдань по соціально-економічному розвитку регіону.

У дисертації обґрунтовано пропозиції щодо розробки комплексної синергійної програми розвитку малого бізнесу в Херсонській області. Структурна побудова програми орієнтована на поєднання фінансово-економічної та організаційної функцій управління малим бізнесом в регіоні. Виявлено закономірності, що притаманні для Херсонської області, які полягають у вирівнюванні територіальних і галузевих диспропорцій в розвитку малого бізнесу й підвищенні якості нормативно-правового забезпечення цього процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та розроблені заходи з розв'язання наукової задачі, яка полягає в удосконаленні механізму регіональної підтримки розвитку малого бізнесу в умовах ринкових перетворень економіки. Це знайшло відображення в обґрунтуванні теоретико-методологічних і практичних положень щодо становлення й розвитку малого бізнесу в регіоні та розробці пропозицій з удосконалення механізму його підтримки, що має істотне значення для подальшого розвитку регіональної економіки.

В результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Визначено, що на сучасному етапі розвитку України малий бізнес повинен стати органічним структурним елементом регіональної економіки, найважливішим дійовим чинником економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання.

2. Встановлено, що особливістю розвитку малого бізнесу в Україні є його

територіальна належність, зокрема, спрямованість на активізацію відтворювальних процесів регіональної економіки. Саме через відтворювальні процеси розкриваються значні переваги малого бізнесу, як інструменту концентрації капіталу, які є головною дійовою силою загального розвитку регіональної економіки.

3. У дисертації авторські наукові трактування категорії малого бізнесу визначено як сукупність особливих соціально-виробничих відносин щодо отримання прибутку в межах розвитку регіональної економіки. Таким чином, визначено основні напрями удосконалення системи управління малим бізнесом, які орієнтовані на поєднання інтересів малих підприємств з соціально-економічними інтересами регіону. Для досягнення цієї мети пропонується адаптаційний механізм управління співвідношеннями малого бізнесу й регіональної економіки.

4. Запропоновано комплексний методичний підхід щодо оцінки якості функціонування підприємств малого бізнесу в регіоні, який полягає в поєднанні інформаційних комп'ютерних технологій і сучасних методів дослідження для виміру рівня розвитку малого бізнесу на території регіону. Коефіцієнт розвитку включає сукупність агрегованих кількісних і якісних показників, що різносторонньо характеризують регіональний територіальний простір за рівнем розвитку малого бізнесу, що складає основу диференційного підходу до удосконалення комплексу заходів щодо його підтримки.

5. Загальний аналіз сучасного стану малого бізнесу, як в цілому по Україні так і на регіональному рівні, дозволяє стверджувати, що малий бізнес поки що не відіграє суттєвої ролі в національній економіці й не розвивається енергійно з нарощуванням власного потенціалу. Виявлено основні недоліки існуючої системи підтримки малого бізнесу в Україні. Це: невизначеність концептуально-програмної бази розвитку малого бізнесу; відсутність достатньої організаційної побудови комплексної системи його підтримки; суперечливість механізмів управління системної державної підтримки малого бізнесу.

6. Надано загальну характеристику стану розвитку малого бізнесу в Херсонській області, яка визначається слабкою позитивною динамікою. Крім того, встановлено масштаб різниці між рівнем розвитку малого бізнесу по районах області, який досягає трьох порядків. У цілому звернено увагу на необхідність зменшення вказаної диспропорції за рахунок удосконалення територіальної організації малого бізнесу.

7. Показано також, що в ринкових умовах господарювання підвищення ефективності функціонування малого бізнесу в регіоні, пов'язано з двома важливими напрямками. По-перше, з формуванням динамічної адаптаційної системи управління соціально-економічними інтересами суб'єктів

господарювання й чіткого визначення в ній саме малого бізнесу. По-друге, з упорядкуванням механізму реалізації наукових концептуальних положень розвитку малого бізнесу в регіоні.

8. У дисертації запропонована гнучка динамічна система функціонування Центру підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні. Її основними ознаками є комплексне поєднання інформаційних, консалтінгових та проєктивних функцій. Принциповим є аспект забезпечення його діяльності на основі самофінансування за рахунок формування різноманітних структурних конфігурацій з включенням таких ринкових інститутів як страхові компанії, іпотечні банки, аудиторські фірми та інші. Доведено, що діяльність Центру повинна бути спрямована на виконання двох взаємопов'язаних функцій - управління капіталом та управління організаційним розвитком, що надає можливість отримати синергійний ефект.

9. У дисертації розроблено пропозиції щодо створення Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу в Херсонській області. Принциповими ознаками цих пропозицій є їх спрямованість на формування програми синергійного характеру, яка організаційно поєднує фінансово-економічні та організаційні функції управління малим бізнесом. Також показано особливі риси Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу в Херсонській області, які встановлюють у якості пріоритетних вирішення проблем вирівнювання територіальних районних і галузевих диспропорцій у розвитку малого бізнесу, а також підвищення якості нормативно-правового забезпечення цього процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мохненко А.С. Функции малого и среднего бизнеса в условиях формирования рыночных отношений // Научный информационный журнал "Бизнес-Информ". – Харьков: Харьковский государственный университет. – 1999. – № 17-18. – С. 65-68.

2. Мохненко А.С. Основні причини соціально-економічної кризи в Україні і шляхи його подолання // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. стат. – Херсон: Херсонський державний аграрний університет. – 1999. – № 12. – С. 159-165.

3. Мохненко А.С. Критерії та організаційні форми функціонування малого та середнього бізнесу // Вісник аграрної науки Причорномор'я: Зб. наук. пр. – Миколаїв: Миколаївська державна аграрна академія. – 2000. – № 2 (9). – С. 105-113.

4. Мохненко А.С. Аналіз малого та середнього бізнесу та їх взаємовідносини з великим бізнесом // Механізм регулювання економіки: Зб. наук. пр. – Суми: Сумський державний університет. – 2000. – № 4. – С. 243-246.

5. Мохненко А.С. Становлення та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. стат. – Херсон: Херсонський державний аграрний університет. – 2000. – № 13. – С. 171-180.

6. Мохненко А.С. Аналіз розвитку малого бізнесу у складі господарського комплексу регіону // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. стат. – Херсон: Херсонський державний аграрний університет. – 2000. – № 15. – С. 82-90.

7. Мохненко А.С. Концепція і структурно-функціональна схема Центру підтримки малого бізнесу в регіоні // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. стат. – Херсон: Херсонський державний аграрний університет. – 2000. – № 16. – С. 181-186.

8. Мохненко А.С. Соціальна характеристика діяльності підприємств малого бізнесу // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. стат. – Херсон: Херсонський державний аграрний університет. – 2001. – № 17. – С. 179-186.

АНОТАЦІЯ

Мохненко А.С. Становлення малого бізнесу регіону та підтримка його розвитку (на прикладі Херсонської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2002.

У дисертації обґрунтовано теоретико-методологічні засади становлення та розвитку малого бізнесу як певної категорії сектора економіки національного та регіонального рівнів, розкрито його роль, місце, критерії та форми в економічній системі регіону, виявлені основні функції малого бізнесу в формуванні стійкого економічного середовища.

Запропоновано комплексний підхід до оцінки функціонування підприємств малого бізнесу в регіоні, на основі якого здійснено аналіз розвитку та розміщення підприємств малого бізнесу в регіоні, визначено склад соціальних-економічних чинників, які зумовлюють розвиток малого бізнесу в регіоні. Проведено аналіз основних положень державної політики щодо підтримки малого бізнесу.

Обґрунтовано концепцію підтримки розвитку малого бізнесу в умовах ринкових трансформацій економіки, яка полягає в удосконаленні організаційно-економічного механізму підтримки малого бізнесу, розроблено напрями удосконалення Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, мале підприємство, регіон, відтворювальний процес, програма підтримки.

АННОТАЦИЯ

Мохненко А.С. Становление малого бизнеса региона и поддержка его развития (на примере Херсонской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 2002.

В диссертации обоснованы теоретические положения становления и развития малого бизнеса как определенной категории сектора экономики национального и регионального уровней, который определяется как особый тип деятельности, форма организации производства мелкотоварного уклада, базовыми свойствами которого являются экономическая свобода, владение ресурсами, инновация, единство собственности и контроля в лице субъекта предпринимательства.

Раскрыта роль, место, критерии и формы малого бизнеса в экономической системе региона, выявлены его основные функции в формировании стойкой экономической среды с учетом региональных особенностей.

Предложен комплексный методический подход относительно оценки качества функционирования предприятий малого бизнеса в регионе, состоящий в объединении информационных компьютерных технологий и современных исследовательских приемов для измерения уровня развития малого бизнеса на территории региона. Коэффициент развития включает совокупность агрегированных количественных и качественных показателей, которые разносторонне характеризуют региональное территориальное пространство по уровню развития малого бизнеса, составляющего основу дифференцированного подхода к усовершенствованию комплекса мероприятий по его поддержке.

В диссертационной работе осуществлен комплексный анализ развития, размещения и поддержки предприятий малого бизнеса в регионе, что позволило сгруппировать районы региона по степени развития в них предприятий малого бизнеса и оценить региональные особенности и тенденции развития малого бизнеса. Определен состав социально-экономических факторов, предопределяющих развитие малого бизнеса в регионе.

Обоснована концепция поддержки развития малого бизнеса в условиях рыночных трансформаций экономики, состоящая в усовершенствовании организационно-экономического механизма поддержки малого бизнеса, путем введения нового элемента – Центр поддержки развития малого бизнеса. Разработаны гибкие организационные формы Центра, позволяющие в его рамках организовать разнообразные институционные конфигурации, включающие страховую компанию, ипотечный банк, лизинговую компанию,

аудиторскую фирму. Доказано, что деятельность Центра должна быть направлена на выполнение двух взаимосвязанных функций – управление капиталом и управление организационным развитием. В диссертации обосновано, что организацию Центра целесообразно проводить на условиях общей частно-государственной собственности, в которой рационально объединяются капиталы государственной региональной исполнительной власти с капиталами малого бизнеса.

Основные концептуальные положения поддержки развития малого бизнеса в Херсонской области отображены в научных предложениях, касающихся разработки целевой Региональной программы. Структурное построение программы ориентированно на объединение финансово-экономической и организационной функций управления малым бизнесом в регионе.

Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, малое предприятие, регион, воспроизводственный процесс, программа поддержки.

ANNOTATION

Mokhnenko A.S. The Formation of Small Business in the Region and Support of its Development (Kherson Region as a sample). – The Manuscript.

Dissertation for a candidate degree in Economics by speciality 08.10.01 – The productive forces distribution and the regional economics. – Council on Studying Productive Forces of Ukraine of NAS of Ukraine, Kyiv, 2002.

The dissertation focuses on the theoretical and methodological bases of the formation and development of small business as a certain category of the national and regional economics. It reveals the role, status, criteria and forms of small business in the economic system of the region, exposes its main functions in the formation of economic environment.

The complex approach to the estimation of small enterprises functioning in the region is aimed at the analysis of development and settlement of small business as well as defining the set of social and economic factors determining small business development. The analysis of the basic principles of the state policy concerning small business support is carried out in this dissertation.

The conception of the support of small business development under conditions of economics transformational period is grounded in the dissertation. This conception is aimed at the improvement and perfection of organizational and economic mechanisms of small business support. The Regional Small Business Support Program is worked out.

Key words: enterprising, business, small business, small enterprises, region, state regulation, recreation process, support program.

Видруковано з готових оригінал-макетів
Підписано до друку 16.09.2002 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 1,0 Обл.-вид. арк. 1,0.
Тираж 100 прим. Зам. № 144

Видруковано у ТОВ "Айлант",
73000, м.Херсон, пров.Пугачова, 5/20.
Тел.: 26-67-22.